

تأثیر مثبت‌نگری بر مقابله با جنگ شناختی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

سمیه عمادی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

چکیده

جنگ شناختی یکی از حرب‌های نوین دشمن در مبارزه و سلطه بر ملت‌هاست. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بارها در سخنرانی‌های خود، ماهیت این جنگ را برای مردم و مسئولان تشریح کرده‌اند. از نظر ایشان مثبت‌نگری یکی از ابزار مهم مقابله با این جنگ و از شاخصه‌های مهم تمدن اسلامی به شمار می‌رود. از این رو، این پژوهش درصدد است تا این موضوع و عوامل قوت و ضعف و آثار آن را در بیانات رهبر انقلاب بررسی نماید تا با شناخت عوامل تقویت مثبت‌اندیشی و ارتقاء آن‌ها همچنین شناخت دلایل افزایش منفی‌نگری و اصلاح آن‌ها، گامی در راستای تحقق گام دوم انقلاب و شکل‌گیری شاخصه‌های تمدن اسلامی برداشته شود. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که امید به داشته‌ها و ظرفیت‌های داخلی اعم از نیروی انسانی، منابع مادی، پیشرفت‌های علمی و اقتصادی، همکاری مردم و مسئولان در جهت رفع فقر و فساد و تبعیض در کنار ایمان و توکل به خدا، انگیزه و عدم اعتماد به رسانه‌های بیگانه سرمنشأ همه پیشرفت‌ها و ایستادگی در برابر عوام‌فریبی رسانه‌های معاند است. و برای دستیابی به این نقطه لازم است سندهایی همچون سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند تحول رسانه ملی بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب بازنویسی، راهکارها و برنامه‌های اجرایی برای تحقق آن ارائه شده و توسط نهادهای مربوطه نظارت و عملیاتی شود.

کلیدواژه: مثبت‌نگری، جنگ شناختی، امام خامنه‌ای.

مقدمه

یکی از روش‌های تسلط بر افکار و اندیشه‌های مردم جنگ شناختی است که تأثیر آن به مراتب بیشتر از جنگ نظامی و حتی جنگ نرم رسانه‌ای بوده و نسبت مستقیم با پیروزی در جنگ‌ها و کسب قدرت دارد. پس از جنگ سرد، غربیان با جنگ الکترونیکی و متعاقباً جنگ سایبری، به مبارزه با مخالفان خود دست زدند. با توسعه قابلیت‌های سایبری، هوش مصنوعی به زمینه روبه رشدی تبدیل شد و جنگ اطلاعات شروع به توسعه کرد؛ اما جنگ شناختی که عبارت است از: هدف‌قراردادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت (جواری، ۱۴۰۱: ۱۲)، یک گام فراتر از جنگیدن برای کنترل جریان اطلاعات است؛ چراکه در حقیقت این جنگ مبارزه برای کنترل و تغییر نحوه واکنش مردم به اطلاعات است. این نوع جنگ شکل کامل‌تر و اثرگذارتر جنگ نرم بوده که متکی بر زیرساخت رسانه‌های نوین سایبری است که به آگاهی و شناخت و ادراک افراد، مطابق اهداف خود جهت می‌دهند، بدون اینکه شخص متوجه این تغییر رفتار باشد و یا حتی به این فرآیند، شک کند. عامل مهم که باعث تقویت و اثرگذاری این جنگ شناختی می‌شود، مدیریت برداشت مخاطبان از رویدادهای مختلف است (محمدی نجم، ۱۳۹۷). رهبر انقلاب در این رابطه بارها تذکر داده‌اند که برجسته‌ترین تذکر ایشان در دیدار با اعضای خبرگان رهبری بوده است: «در کنار جنگ اقتصادی، یک جنگ دیگری هم هست که از آن جنگ، خیلی اوقات غفلت داریم؛ اهمیت آن جنگ، کمتر از جنگ اقتصادی نیست، بلکه گاهی زمینه‌ساز تأثیر جنگ اقتصادی است؛ آن جنگ چیست؟ آن جنگ، جنگ رسانه‌ای، جنگ فضا سازی عمومی، جنگ تبلیغاتی است» (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۷/۶/۱۵)، «خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه نشان‌دادن واقعیت‌ها، پنهان‌کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ‌کردن عیوب کوچک و کوچک نشان‌دادن یا انکار محسنات بزرگ، برنامه همیشگی هزاران رسانه صوتی و تصویری و اینترنتی دشمنان ملت ایران است؛ و البته دنباله‌های آنان در داخل کشور نیز قابل مشاهده‌اند که با استفاده از آزادی‌ها در خدمت دشمن حرکت می‌کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). ایشان هدف از این جنگ را ایجاد ناامیدی و بدبینی بین مردم دانسته‌اند: «هدف جنگ رسانه‌ای ایجاد نگرانی و بدبینی در میان مردم است تا نسبت به یکدیگر و مسئولان بی‌اعتماد شوند و مشکلات اقتصادی را در افکار عمومی بزرگنمایی کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۶/۱۵). همچنین ایشان از جوانان می‌خواهند که در این راستا قدم برداشته و دست به

جهاد تبیین زده و مثبت‌نگری و امید را در روحیه مردم پرورش دهند: «شما جوانان باید پیش‌گام در شکستن این محاصره تبلیغاتی باشید. در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومیدی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شما است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

رهبر معظم انقلاب از دیرباز به مسئله مثبت‌نگری و امید توجه داشته و بارها بر اهمیت آن در حرکت یک ملت به سوی رشد و تعالی تأکید کرده‌اند: «یک ملت با امید می‌تواند به پیش برود. یک سرباز در جبهه جنگ، فقط با امید می‌تواند بجنگد. اگر امید را از او گرفتند، همه چیز را از او گرفته‌اند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۵/۳۰). اما در چند سال اخیر با هجوم رسانه‌ای دشمن، ایشان مباحث جدی‌تری در این زمینه مطرح کرده‌اند. با بررسی مباحث ایشان، می‌توان ابعاد عمل خبیثانه دشمن را در راستای مأموس‌سازی جامعه به‌عنوان راهبرد اصلی برای ایجاد بحران در کشور، تبیین کرد. از این رو، این پژوهش درصدد است تا ماهیت مثبت‌نگری را به‌عنوان یکی از شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در بیانات رهبر انقلاب بررسی کرده و با معرفی مؤلفه‌های افزایش امید و سعی در رونق آن‌ها و شناسایی عوامل ناامیدی و تلاش در بهبود آن‌ها، گامی در راستای بستر تحقق گام دوم انقلاب برداشته شود.

پیشینه تحقیق

تاکنون پژوهش‌های زیادی اعم از کتاب، پایان‌نامه و مقاله پیرامون مسئله امید و مثبت‌نگری به نگارش درآمده است، اما تحقیق مستقلی درباره بررسی مثبت‌نگری و نقش آن در خنثی‌سازی فضا سازی‌های رسانه‌های معاند در سخنان مقام معظم رهبری به نگارش درنیامده است، مقالاتی در این راستا با وجود تفاوت‌هایی در روش یا محتوا به شرح ذیل به رشته تحریر درآمده است:

«تبیین جایگاه امیدآفرینی اجتماعی در راستای تحقق گام دوم انقلاب» (۱۳۹۸) نوشته یوسفی؛ در این پژوهش با فرا تحلیل مطالعات انجام‌شده در حوزه امید اجتماعی و تأثیر آن بر سایر مؤلفه‌های اجتماعی، همچنین تبیین الگوی جنگ ادراکی نظام سلطه برای ایجاد ناامیدی، و تشریح وضعیت فعلی امید در جامعه ایران، نقش امید اجتماعی در تحقق گام دوم انقلاب مورد بررسی قرار گرفته است.

«اخلاق امید؛ الزامات و پیامدهای امید صادقانه با نظر به بیانیه گام دوم» (۱۳۹۸) به قلم دهقان؛ در این مقاله ویژگی‌های امید صادقانه و پیامدهای آن در بیانات رهبر انقلاب مورد توجه قرار گرفته است.

مقاله «واکاوی تحلیلی معنای امید در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای؛ با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» (۱۴۰۰) از سرو و هزارجریبی و عالمی؛ در این مقاله با روش تحلیل مضمون به بررسی مفهوم امید در بیانات رهبری پرداخته شده که بیشتر مورداستفاده محققان علوم اجتماعی می‌باشد. «جایگاه بیانیه گام دوم در آینده‌نگری جمهوری اسلامی ایران» (۱۴۰۰) از طارمی و زرگر و نوذری؛ در این پژوهش به بررسی عملکرد چهل‌ساله جمهوری اسلامی برمدار آینده‌نگری پرداخته شده است.

۱. مفهوم مثبت‌نگری

مثبت‌نگری یعنی نگاه به رویدادها با این معرفت که اگرچه خوب و بعد باهم در دنیا وجود دارد ولی بهتر است بر خوبی تأکید شود (آوریل و گلادینا، ۱۹۵۲) و فرد تصور خوبی از خویش داشته باشد، نه آن‌که همواره خود را سرزنش کند. مثبت‌اندیشی عبارت است از: نیک اندیشیدن درباره دیگران و حسن ظن داشتن به آن‌ها و با دیگران به صورت مثبت برخورد کردن؛ یعنی برخورداری از تعادل درونی مثبت و حفظ آرامش و خون‌سردی در مواجهه با مشکلات (کویلیام، ۱۳۸۶). روان‌شناسی مثبت‌نگر یکی از جدیدترین شاخه‌های روان‌شناسی است که بر موفقیت انسان تمرکز دارد و به جای توجه به ناتوانی‌ها بشری، روی توانایی‌های انسان نظیر: شادزیستن، لذت‌بردن، قدرت حل مسئله و خوش‌بینی متمرکز می‌شود (کاویانی و پناهی، ۱۳۹۳: ۲۶۲). برای مثبت‌اندیشی دو مزیت بیان شده است: یکی اینکه مثبت‌نگری احتمال نتیجه خوب را افزایش می‌دهد و دیگر اینکه افراد را در مقابله با تجارب ناخوشایند تواناتر می‌سازد (گرت و همکاران، ۲۰۰۶). این نوع نگرش باعث می‌شود فرد از همه ظرفیت‌های امیدوارکننده در زندگی استفاده کند و در برابر عوامل منفی ساخته ذهن خود ایستادگی کند و امید به زندگی در او افزایش یابد (آوریل و گلادینا، ۱۹۵۲: ۳۲). پژوهشگران در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که افرادی که به لحاظ روانی در وضعیت خوش‌بینی، خودکارآمدی، تاب‌آوری و امیدواری قراردارند، توان روانی بیشتری نیز برای برقراری انسجام و سازگاری در معنا، اهداف و ارزش‌های والای دنیایی و فرا دنیایی خواهند

داشت؛ افرادی که با دید مثبت‌تری به مسائل موجود در زندگی توجه می‌کنند، کمتر مشکلات را به‌عنوان عوامل محدودکننده پیشرفت در زندگی خود به‌شمار می‌آورند و در بیشتر موارد به این‌گونه محدودیت‌ها به‌مثابه عوامل مؤثر در پیشرفت خود می‌نگرند (قدم‌پور، خلیلی، عالی‌پور، ۱۳۹۹: ۶۰). مفهوم مثبت‌نگری و نقطه مقابل آن یعنی منفی‌نگری از کلیدواژه‌های امید، اعتماد، اطمینان و ناامیدی در بیانات رهبر معظم انقلاب قابل پیگیری است.

۲. راهبردهای مثبت‌نگری

۲.۱. ایمان و توحیدمحوری

اعتقاد به توحید و یگانه‌بودن خداوند، موجب می‌شود به‌جای آنکه انسان پیوسته به عوامل متعدد مؤثر در زندگی خویش بیندیشد و از آن‌ها بیم به دل راه داده و یا به آن‌ها امید ببندد، به مرجع واحد چشم بدوزد (توبه: ۱۱۸). کمترین تأثیر چنین نگرشی، انسجام و تعادل بین شناخت‌ها، عواطف و اعمال در بسیاری از بخش‌های زندگی است. به دیگر بیان، توحید و یگانه‌پرستی است که عناصر نفس و روان آدمی را همبستگی بخشیده و روند قوای فکری او را برای دریافت و شناخت به‌طرف یک منبع، متحد و هماهنگ می‌سازد و از این رهگذر، یک اثر ترکیبی سازنده در شخصیت انسان بارور می‌گرداند. به‌عکس، تعدّد شرک و یا به‌عبارت‌دیگر تعدّد منابع ترس و نفع و ضرر، منجر به تشّتت و ازهم‌پاشیدگی روان انسانی و تفرق و تقسیم قدرت آگاهی او به جهات متعدد می‌شود (یوسف: ۳۹) و سرانجام نیز، به ازهم‌گسیختگی پیوندهای شخصیت آدمی و ایجاد اختلالات روانی در او می‌انجامد.

رهبر معظم انقلاب نیز نقطه اصلی در تمدن اسلامی را، ایمان به خداوند و به معنای عمیق توحید ناب معرفی می‌کنند و معتقدند یک نقطه اصلی وجود دارد و آن، ایمان است و ما باید به تعیین هدفی بپردازیم که به آن ایمان پیدا کنیم. ایشان معتقدند که بدون ایمان، پیشرفت در این بخش‌ها میسر نیست و کار به نحو صحیحی انجام نمی‌شود. ایمان به یک اصل، ایمان به یک لنگرگاه اصلی اعتقاد؛ یک چنین ایمانی باید وجود داشته باشد. بر اساس این ایمان، سبک زندگی انتخاب خواهد شد (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۲۳). بنابراین، مهم‌ترین شاخص جامعه و تمدن نوین اسلامی در اندیشه رهبر انقلاب، همان خدامحوری و ایمان به خالق انسان‌هاست که باید در همه سطوح جامعه اجرا شود و روابط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بر اساس آن شکل گیرد (اکبری،

رضایی، ۱۳۹۴: ۹۲؛ عباسزاده، ۱۴۰۱: ۱۰۰). درنهایت شایسته است افراد باایمان به خداوند توکل کنند (آل عمران: ۱۲۲) و تنها او را کارساز نهایی امور بدانند و خدای متعال را در دل، در ذهن، در عمل همواره همراه داشته باشند، «وقتی خدا با انسان است یعنی پیروزی با انسان است، موفقیت با انسان است، شادکامی با انسان است، بهجت معنوی با انسان است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۷/۱۷).

۲.۲. انگیزه

انگیزه بدون امید محقق نمی‌شود، پایه و اساس وجود انگیزه، امید است: «امید، بزرگ‌ترین قوه محرکه انسان است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۷/۲۴). امید است که به انسان انگیزه می‌دهد: «امید به پیروزی، امید به پیشرفت و امید به موفقیت، هر انسانی را به حرکت وادار می‌کند. اگر شما بخواهید هر انسان فعال و سرزنده و شادابی از حرکت بیفتد، کافی است او را ناامید کنید. اگر ناامید کردید، دسته‌ای فعال سست خواهد شد؛ زانوان فعال و استوار به لرزه خواهد افتاد»، لذا «اگر امید نباشد حرکت هم نخواهد بود» (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۶/۲۱)، آن چیزی که جنگنده را، رزمنده را در جبهه نگه می‌دارد، امید است. باید امید داشته باشد، بداند که می‌تواند به پیروزی برسد. این امید را باید زنده نگه داشت (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

۲.۳. کار و تلاش مداوم

علاج همه دردهای یک ملت، تلاش و کار متکی به ایمان و امید است. ملت بیکار، ملت تنبل، ملت کسل، ملت ناامید و ملتی که بگوید: «ای آقا! از دست ما چه کاری برمی‌آید، آن‌ها هرکار که بخواهند، می‌توانند بکنند»، به‌جایی نخواهد رسید (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۸/۱۷). حضرت آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند: اعتماد به مردم و محبت‌ها و انگیزه‌های صادقانه آن‌ها، در کنار اعتقاد به «ما می‌توانیم»، تکیه بر عمل و پرهیز از بیکارگی و تنبلی، اعتماد به نصرت الهی، مجاهدت در راه تکلیف، بهره‌گیری از تجربه‌ها، ایستادگی بر استقلال و دقت در رفتار مستکبران با ملت‌ها، تشکیل‌دهنده زیربنای سیاست‌ها و اقدامات نظام است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۴/۸). به‌عنوان نمونه: ایشان مهم‌ترین فایده دانش هسته‌ای در کشور را تقویت اعتماد به نفس ملی می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱/۲۰).

۴.۲. نیروی مستعد و کارآمد

یکی دیگر از عوامل امیدزا در کشور، نیروی انسانی مستعد و کارآمد همراه با اصالت دینی است: «جمعیت جوان زیر ۴۰ سال که بخش مهمی از آن نتیجه موج جمعیتی ایجادشده در دهه ۶۰ است، فرصت ارزشمندی برای کشور است. ۳۶ میلیون نفر در سنین میانه ۱۵ و ۴۰ سالگی، نزدیک به ۱۴ میلیون نفر دارای تحصیلات عالی، رتبه دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی، انبوه جوانانی که باروحیه انقلابی رشد کرده و آماده تلاش جهادی برای کشورند، و جمع چشمگیر جوانان محقق و اندیشمندی که به آفرینش‌های علمی و فرهنگی و صنعتی و ... اشتغال دارند؛ این‌ها ثروت عظیمی برای کشور است که هیچ اندوخته مادی با آن قابل مقایسه نیست» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

۵.۲. منابع مادی

علاوه بر نیروی انسانی، فرصت‌های مادی کشور نیز فهرستی طولانی را تشکیل می‌دهد که مدیران کارآمد و پیرانگیزه و خردمند می‌توانند با فعال‌کردن و بهره‌گیری از آن، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتمادبه‌نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند. ایران با دارا بودن یک‌درصد جمعیت جهان، دارای هفت‌درصد ذخایر معدنی جهان است: منابع عظیم زیرزمینی، موقعیت استثنایی جغرافیایی میان شرق و غرب و شمال و جنوب، بازار بزرگ ملی، بازار بزرگ منطقه‌ای با داشتن ۱۵ همسایه با ۶۰۰ میلیون جمعیت، سواحل دریایی طولانی، حاصل‌خیزی زمین با محصولات متنوع کشاورزی و باغی، اقتصاد بزرگ و متنوع، بخش‌هایی از ظرفیت‌های کشور است؛ بسیاری از ظرفیت‌ها دست‌نخورده مانده است. گفته‌شده است که ایران از نظر ظرفیت‌های استفاده‌نشده طبیعی و انسانی در رتبه اول جهان است (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۴).

۶.۲. پیشرفت اقتصادی

یکی از عوامل امیدزا در جامعه، اقتصاد است. از منظر قرآن اقتصاد هم یکی از مأموریت‌های انسان، تلاش در جهت بهبود شرایط اقتصادی است: «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» (هود: ۶۱) کلمه «عمارت» به معنای آباد کردن چیزی است تا اثر مطلوب را دارا شود و «استعمرته الارض»

معنایش این است که من زمین را به دست فلانی سپردم تا آبادش کند (راغب). در این آیه نیز خداوند از انسان می‌خواهد تا در زمین تصرفاتی بکند و آن را به حالی درآورد که بتواند در زنده ماندن خود از آن سود ببرد و احتیاجات و نواقصی را که در زندگی خود به آن برمی‌خورد برطرف سازد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۰: ۶۱).

یکی از مؤلفه‌های مهم اندیشه حضرت خامنه‌ای نیز تلاش در راستای بهبود شرایط اقتصادی جامعه است: «اقتصاد یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می‌گذارد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) و این موضوع را یکی از راهبردهای افزایش امید در جامعه می‌دانند: «اقتصاد و علم را در اولویت قرار دهید و با مهار تورم، تأمین نیازهای اساسی مردم، رونق تولید و ایجاد تحرک و آرامش در عرصه اقتصادی، امید مردم به آینده را استمرار و افزایش دهید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۶/۶). با توجه به متن بیانیه گام دوم انقلاب، ایشان «اقتصاد مقاومتی» را راهکار حل مشکلات اقتصادی معرفی کرده که از طریق راه‌حل‌هایی نظیر: درون‌زایی اقتصادی، مولدشدن و دانش‌بنیان شدن اقتصاد، مردمی‌کردن اقتصاد و عدم تصدی‌گری دولت، قابل‌دستیابی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

۷.۲. پیشرفت علمی

ارتباط بین پیشرفت‌های علمی و امید یک ارتباط دوسویه است، از یک‌سو، اگر در فعالیت‌های علمی، فاقد عنصر امید به موفقیت در آینده باشد، پیشرفتی در این راستا رخ نمی‌دهد و از سوی دیگر پیشرفت‌های علمی و حمایت از نخبگان علمی و محصولات آن‌ها در جامعه منجر به گسترش امید در بین افراد جامعه می‌شود.

در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای نیز علم، راز پیشرفت هر کشوری در اقتدار اقتصادی، سیاسی، نظامی و روحیه‌ای است (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۱۲/۸). از یک‌سو امید به‌عنوان عنصری مهم در پیشرفت‌های علمی معرفی شده: «نوآوری و ابتکار، شجاعت علمی، اعتمادبه‌نفس شخصی و ملی و کارِ مترکم و انبوه، علاج کارِ پیشرفت علمی ماست»، «پیشرفت علمی بایستی اولاً با خودباوری، ثانیاً امید به موفقیت و ثالثاً حرکت جهادگونه همراه باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۷/۱۳). و از سوی دیگر امید و توکل به خدا شرط لازم برای تحمل سختی‌های، فعالیت‌های علمی است: «کار علمی خب

کار آسانی نیست، البته برای کسی که طالب علم است شوق‌انگیز است، اما کار سخت و دشواری است؛ این کار سخت اگر با امید همراه باشد پیش خواهدرفت. البته یکی از مایه‌های مهم امید عبارت است از توکل به خدای متعال و محیط‌های علمی یکی از مراکز مهم پرورش امید به حرکت و نشاط در بین جوانان است (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۲۰). در این راستا بهترین مشوق برای گسترش علم را، تکریم دارنده علم می‌دانند. البته به نظر ایشان شرط مفید واقع شدن علم، همراه بودن آن با اخلاق و ایمان است (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

۲.۸. شناخت تمدن غرب

مقام معظم رهبری یکی از عوامل امیدواری انسان را ضعف دشمن و فرسودگی جبهه مقابل و زوال تمدن غرب می‌دانند و معتقدند تمدن غربی دچار انحطاط است. البته حوادث و تحولات جوامع به تدریج اتفاق می‌افتد؛ یعنی زود احساس نمی‌شود. حتی خود اندیشمندان غربی این را احساس کرده‌اند و بر زبان می‌آورند و می‌گویند. تمدن غربی، تمدن مادی در مقابل ما قرار دارد و رو به فرسودگی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۳/۱). این‌ها نابودشدنی هستند. ظواهر را که نگاه کنید، این ظواهر نباید کسی را گول بزند؛ این‌ها رفتنی هستند، این‌ها ساقط‌شدنی و نابودشدنی هستند. إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا؛ (الإسراء: ۸۱) این‌ها باطل‌اند و قطعاً دچار زوال و سقوط و بدبختی و فروافتادگی خواهند شد؛ در این هیچ تردیدی نیست. البته ممکن است چهارصبح زودتر یا دیرتر انجام بگیرد؛ بستگی دارد به اینکه جامعه مومن چه‌جوری عمل بکند؛ اگر درست عمل بکند، این اتفاق زودتر می‌افتد؛ اگر درست عمل نکنند، این اتفاق چهارصبح دیرتر می‌افتد؛ اما حتماً این اتفاق می‌افتد (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۳/۶).

۲.۹. همکاری مردم و مسئولان

یکی از مهم‌ترین شروط رونق روحیه امید در جامعه همکاری دوسویه مردم و مسئولان است: اگر این همکاری صمیمانه از دو سو شکل بگیرد، همه آرزوهای موعود دست‌یافتنی است. هرچه بین ملت و دولت صمیمیت بیشتر و همکاری بیشتر و همدلی بیشتری باشد، کارها بهتر پیش خواهدرفت. باید به یکدیگر اعتماد کنند؛ هم دولت، ملت را به معنای واقعی کلمه قبول داشته باشد و ارزش و اهمیت و توانایی‌های ملت را به‌درستی بپذیرد، هم ملت به دولت که کارگزار کارهای او است به معنای حقیقی کلمه اعتماد کند (خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱/۱).

۲. ۱۰. اعتقاد به منجی (مهدی موعود)

از منظر قرآن، پیروان ادیان الهی بر اساس داده‌های کتب آسمانی، معتقد به ظهور منجی انسان‌ها بوده و جهان را به سوی صلح و صفا در حرکت می‌بینند و به فرارسیدن روزی امید دارند که متقیان و صالحان بر دنیا حکومت کنند (انبیاء: ۱۰۵؛ قصص: ۸۳). بی‌گمان ترسیم چنان آینده‌ای روشن، تلاش مؤمنان را در وصول به آن افزون و هیچ‌گاه بارقه امید در دل‌های شیعیان خاموش نخواهد گشت. در حقیقت، آنان که دل به این انتظار راستین سپرده و قلبی سرشار از امید به ظهور حجت دارند، می‌دانند که دیر یا زود، صالحان حاکمان زمین خواهند بود؛ حق به صاحبانش بازمی‌گردد و با محو ستم و بیداد، امر جامعه اصلاح و سامان می‌پذیرد، برای رسیدن به چنین جامعه‌ای، خویشان را اصلاح و در اصلاح جامعه خود نیز می‌کوشند تا زمینه ایجاد و تشکیل آن دولت کریمه را فراهم آورند.

از منظر رهبر انقلاب «انتظار، فراتر از نیازمندی است، فراتر از احساس نیاز است؛ انتظار یعنی امید، انتظار یعنی اعتقاد به اینکه یک آینده‌ای قطعی وجود دارد؛ صرف نیاز نیست؛ انتظار، سازنده است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۱/۲۱)، «اعتقاد به مهدی موعود، دل‌ها را سرشار از نور امید می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۷/۳۰). نیمه شعبان، مظهر امید به آینده است؛ امید به اصلاح نهایی به وسیله ولی مطلق حضرت صاحب‌الزمان (عج) امید غیرقابل تخلف است: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَعْدَ اللَّهِ الَّذِي ضَمِنَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْعَلَمُ الْمَنْصُوبُ وَالْعِلْمُ الْمَصْبُوبُ وَالْعَوْتُ وَالرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ وَعَدَاً غَيْرَ مَكْذُوبٍ؛ (طبرسی، ۱۳۸۱، ج ۲: ۴۹۲)، و این تنها حرف مسلمانان نیست، بلکه همه ادیان عالم منتظر یک روز آن‌چنانی هستند (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۲/۱۰).

۲. ۱۱. عدالت

تأکید بر تحقق عدالت از عوامل مهم تقویت امید در جامعه است. دروازه ورود به امید اجتماعی و کلید و خاستگاه امید، عدالت است. بی‌عدالتی می‌تواند روابط اجتماعی را با اختلال روبرو کند و از طرف دیگر، برقراری عدالت تقویت اعتماد اجتماعی را به همراه خواهد داشت. از این رو یکی از مؤلفه‌های تمدن اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، عدالت و مبارزه با فساد است: «عدالت در صدر هدف‌های اولیّه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). واژه عدالت در اصطلاح به معنای قراردادن چیزی در موضع

اصلی‌اش معنا شده است (نهج‌البلاغه: خطبه ۴۳۷). به اعتقاد رهبر انقلاب تنها سخن گفتن درباره تحسین عدالت کافی نیست بلکه همت اصلی باید معطوف به پی‌ریزی مناسبات اجتماعی در عرصه‌های مختلف حیات جمعی بر مبنای عدالت باشد: «در نظام اسلامی، عدالت مبنای همه تصمیم‌گیری‌های اجرایی است و همه مسئولان نظام، از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی تا مسئولان بخش‌های مختلف اجرایی، به‌خصوص رده‌های سیاست‌گذاری و کارشناسی و تا قضات و اجزای دستگاه قضایی، باید به جدّ و جهد و با همه اخلاص، درصدد اجرای عدالت در جامعه باشند. امروز در جامعه ما، برترین گام در راه استقرار عدل، رفع محرومیت از طبقات محروم و تهی‌دست و کم‌درآمد است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۳/۱۳). ایشان بر این باور است که عدالت در مقایسه با دیگر فضایل اجتماعی در جایگاهی برتر از همه می‌نشیند: «هدف ما استقرار عدل در جامعه است. ما این را می‌خواهیم. همه کارها برای اقامه عدل ارزش پیدا می‌کند. در جامعه نابرابر، اگر ثروت هم زیاد شد، به سود یک قشر و یک گروه از مردم است. اما در جامعه‌ای که برابری و عدالت جریان داشته باشد، به سود همه است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۷/۱۰). ایشان بر این نکته تأکید دارند که توسعه و پیشرفت باید جهت‌دار بوده و در چارچوب تأمین عدالت اجتماعی تعریف شود: «بعضی این تصور را می‌کنند که ما بایستی دوره‌ای را صرف رشد و توسعه کنیم و وقتی که به آن نقطه مطلوب رسیدیم، به تأمین عدالت اجتماعی می‌پردازیم. این فکر، اسلامی نیست. «عدالت» هدف است و رشد و توسعه مقدمه عدالت است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۶/۸).

رهبر انقلاب با توجه بر این نکته مهم که هر عرصه از عرصه‌های حیات جمعی اقتضانات خاص خود را دارد و برای تحقق عدالت در آن عرصه شاخص‌ها و معیارهای ویژه آن عرصه باید تعریف شود، تأکید می‌کنند که تعریف عدالت و مفهوم‌سازی‌های مرسوم برای تحقق عدالت کفایت نمی‌کند و لازم است در ساحت‌های مختلف جامعه از اقتصاد و قانون‌گذاری و نظام قضا گرفته تا نظام آموزشی و بهداشت شاخص‌ها و معیارهای عدالت تفکیک‌شده تعیین شود تا در برنامه‌ریزی عدالت‌محور و انجام فعالیت‌های اجرایی برای تحقق عدالت در آن حوزه‌ها معیاری برای داوری وجود داشته باشد و بتوان تشخیص داد که آیا این فعالیت‌ها منتهی به استقرار شده است یا خیر (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۶/۸). و البته بنابر گفته ایشان، عدالت اجتماعی به‌تنهایی تأمین‌کننده فضایل یک‌جامعه اسلامی نیست و در کنار اندیشه عدالت باید معنویت نیز به دغدغه اصلی بدل شود و تحقق عدالت منوط به اعتقاد به مبدأ و معاد و معنویت در سطح جامعه است: «در عدالت،

هم عقلانیت باید مورد توجه باشد، هم معنویت. اگر معنویت با عدالت همراه نباشد، عدالت می‌شود یک شعار توخالی، خیلی‌ها حرف عدالت را می‌زنند اما چون آن نگاه معنوی نیست، بیشتر جنبه سیاسی و شکلی پیدا می‌کند. دوم عقلانیت، اگر عقلانیت در عدالت نباشد گاهی اوقات عدالت به ضد خودش تبدیل می‌شود ... در عدالت، عقلانیت شرط اول است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۶/۸).

۳. عوامل شکل‌گیری منفی‌گرایی

۳.۱. عدم تعهد مسئولان

وعده‌های پوچ و توخالی سیاستمداران که مطابق با امیال شخصی یا سیاسی آنان است، موجب ایجاد امیدی کاذب در میان ملت می‌شود. برخی از آنان با وعده‌های غیرمعقول به مردم امیدواری می‌دهند، اما پس از انتخاب و ورود به عرصه مسئولیت، درحالی‌که در انجام وعده‌های خود ناکام مانده‌اند، به فرافکنی در جامعه دامن می‌زنند. رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم بر امید صادقانه تأکید دارند، و نسبت به سوءاستفاده‌های سیاسی در راستای بهره‌کشی از مردم هشدار داده و امیدآفرینی‌های غیرواقعی را موجب روان‌پریشی دانسته‌اند: «یکی از پیام‌هایی که حتماً باید منتقل شود، نفی دشمن‌سازی‌های موهوم، توسعه تفاهم اجتماعی و ایجاد امنیت روانی در جامعه است. یکی از عواملی که در ذهنیت کل جامعه، به قول روان‌شناسان «روان‌پریشی» به وجود می‌آورد، ناامیدی و یأس است (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵). از این رو، ایشان به سوءاستفاده از شعارهای انتخاباتی هشدار داده: «انتخابات را وسیله‌ای کنید برای اینکه دشمنان را ناامید کنید» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۳۱).

۳.۲. بی‌اعتمادی

بی‌اعتمادی به خود شخصی و خود ملی یکی از عوامل ناامیدی است. ملت‌ها باید روی پای خودشان بایستند. ملت‌ها باید از نعمت خداداد اندیشه و خرد و تفکر انسانی استفاده کنند. ملت‌ها باید به خودشان اعتماد پیدا کنند؛ به نیروی خودشان، به خدای خودشان اعتماد پیدا کنند؛ حسن ظن به خدا نشان بدهند (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۳/۲۹).

۳.۳. تمرکز بر مسائل کم‌اهمیت

آیت‌الله خامنه‌ای تمرکز بر مسائلی که اهمیت چندانی ندارند، را یکی از عوامل ناامیدی می‌داند؛ «گاهی روی یک مشکل خاص که چندان هم مهم نیست مدام تکیه و تکرار می‌کنیم، مدام می‌گوییم و مرثیه‌خوانی می‌کنیم، امید در دل جوان فرومی‌نشیند، امید کم‌فروغ می‌شود در دل جوان‌ها؛ این غلط است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۷/۱۷).

۳.۴. ترس کاذب

رهبر انقلاب عامل اصلی پیروزی را، درصحنه بودن مردم معرفی می‌کنند؛ و عامل درصحنه بودن مردم را، امید و اطمینان می‌داند. ایشان می‌فرمایند؛ مردم را نباید ترساند و بدبین و بی‌اعتماد کرد. در قرآن کریم، ترس حربۀ دشمن (آل‌عمران: ۱۷۳) و شیطان (آل‌عمران: ۱۷۵) است و ترساندن و ناامید کردن مردم مذمت شده است (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۶/۲۵). از این رو رهبر انقلاب ترس را در کنار یأس و در تقابل با امید استعمال نموده‌اند: «این‌جانب همواره از امید کاذب و فریبنده دوری جست‌ام، اما خود و همه را از ناامیدی بیجا و ترس کاذب نیز بر حذر داشته و می‌دارم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

۳.۵. فقر

یکی از مشکلات بزرگ اجتماعی که همواره جوامع انسانی با آن روبرو بوده‌اند و هم‌اکنون نیز با پیشرفت‌های صنعتی و مادی با آن مواجه‌اند و در سوق دادن جامعه به سوی ناامیدی و افسردگی نیز، بی‌تأثیر نیست، مشکل فقر و فاصله طبقاتی میان اقشار مختلف جامعه است. بدیهی است در چنین جامعه‌ای دلهره، اضطراب، نگرانی، ناامیدی اجتناب‌ناپذیر است. بدون امید نمی‌توان انتظار هیچ‌گونه حرکت مثبتی داشت، چون امید پایه تلاش و کوشش است و آثار ناامیدی گرفتارشدن در منجلاب بدبختی و بیچارگی است (نهج‌البلاغه: خطبه ۱۴۲) فقر و تنگدستی، بیچارگی و درماندگی زمینه‌ساز یأس از خدا (کفر) و پناهنده‌شدن به غیر او (شرک) است (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۷۳، ج ۱۱: ۵۳۳). در قرآن کریم نیز می‌فرماید: تنها کافران از رحمت خداوند مأیوس می‌شوند (یوسف: ۸۷)، در نتیجه: فقر موجب ناامیدی، و ناامیدی موجب بی‌دینی و کفر می‌گردد.

رهبر انقلاب نیز فقر، فساد و تبعیض را، عامل تمامی مشکلات معرفی می‌کنند: «آماج این مبارزه [مبارزه خستگی‌ناپذیر مسئولان با عوامل انحطاط و عقب‌ماندگی]، سه چیز است: یکی فقر

است، یکی فساد است و یکی تبعیض. اگر با فقر و فساد و تبعیض در کشور، مبارزه شود، اصلاحات به معنای حقیقی - اصلاحات انقلابی و اسلامی - تحقق پیدا خواهد کرد. مشکلات ما از این سه پایه شوم و از این سه عنصر مخرب است. ناامنی هم که داریم، به خاطر همین است. بسیاری از ناامنی، به خاطر فقر است و بسیاری به خاطر فساد است. با فقر، باید مبارزه شود؛ هم با فقر شخصی افراد و با کمبود مناشی درآمد و هم با فقر عمومی» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۵/۳). «ازجمله چیزهایی که مردم را به بهشت نزدیک می‌کند، بهبود معیشت مردم است؛ جامعه‌ای که در آن فقر باشد، بیکاری باشد، مشکلات معیشتی غیرقابل حل وجود داشته باشد، اختلاف طبقاتی باشد، تبعیض باشد، شکاف طبقاتی باشد، حالت آرامش ایمانی پیدا نمی‌کند. فقر، انسان‌ها را به فساد می‌کشاند، به کفر می‌کشاند؛ فقر را باید ریشه‌کن کرد. کار اقتصادی، فعالیت اقتصادی باید به‌طور جدی در برنامه‌های مسئولین قرار بگیرد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۲/۲۳).

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای فقرزدایی و کاهش فاصله طبقاتی و تلاش برای برابری افراد در استفاده از امکانات و برابری در فرصت‌ها، از مقدمات اصلی عدالت اجتماعی موردنظر اسلام است: «به نظر ما عدالت، کاهش فاصله‌های طبقاتی است، کاهش فاصله‌های جغرافیایی است. این جور نباشد که اگر منطقه‌ای در نقطه جغرافیایی دور از مرکز کشور قرار گرفته است، دچار محرومیت باشد اما آنجایی که نزدیک است، برخوردار باشد. این عدالت نیست. هم فاصله‌های طبقاتی باید برداشته شود، فاصله‌های جغرافیایی باید برداشته شود و هم برابری در استفاده از امکانات و فرصت‌ها باید به وجود آید» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۱/۱).

۳.۶. تبلیغات رسانه‌های دشمن

نحوه و چگونگی جنگ طی چند دهه گذشته به‌طور چشمگیری تغییر کرده است و از تهدیدهای فیزیکی و جنگ‌های معمولی فراتر رفته است. اکنون جنگ به سمت تهدیدهای اجتماعی و ایدئولوژیکی ناشی از رسانه‌های جمعی و پیشرفته فناوری پیش می‌رود. ظهور این نوع جدید جنگ با انواع دیگر جنگ‌ها متفاوت است و به خاطر میزان دسترسی و تأثیر آن بسیار خطرناک‌تر از جنگ‌های قبلی است. رهبر انقلاب در این باره می‌فرماید: «امروز دشمنان ما که از برخورد چهره به چهره با این ملت مأیوس‌اند و از طرق گوناگون می‌خواهند روی این ملت اثر بگذارند؛ یعنی سعی می‌کنند افق را تیره‌وتار نشان دهند؛ جوان را ناامید کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۱۲/۲۴). وی همواره

خطر درجه اول برای جامعه مسلمانان از سوی استعمار و استکبار را «ناامیدی» می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۱۰/۱۷)، و می‌فرمایند اگر دشمن بتواند مردم و جوانان ما را نسبت به آینده حرکتشان ناامید کند، ضربه خود را زده است (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۳/۱۴). ایشان در خصوص کارکرد رسانه‌های معاند در جنگ شناختی، برای وارونه‌سازی و تحریف وقایع و رویدادها در جهت تضعیف اراده ملت ایران می‌فرمایند: «در طول این چهل سال و اکنون مانند همیشه سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مایوس‌سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است. خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه نشان‌دادن واقعیت‌ها، پنهان‌کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک نشان دادن یا انکار محسنات بزرگ برنامه همیشگی هزاران رسانه صوتی و تصویری و اینترنتی دشمنان ملت ایران است؛ و البته دنباله‌های آنان در داخل کشور نیز قابل مشاهده‌اند که با استفاده از آزادی‌ها در خدمت دشمن حرکت می‌کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). از این رو، هوشیاری نسبت به اقدامات دشمن و آرایش جنگی او در عرصه رسانه، شناخت صحیح و دقیق نسبت به جوانب این جنگ هوشمندی برای مقابله و جلوگیری از تحقق اهداف دشمن در جنگ رسانه‌ای به صورت مکرر در توصیه‌های سال‌های اخیر رهبر انقلاب اسلامی مطرح شده است. پس باید توجه داشت که نه به دشمن اجازه بهره‌وری از پروژه ناامیدسازی را داده و نه خودمان با آن‌ها در این مسیر همراه شویم حتی اگر به صورت سهوی باشد که لطمات زیادی برای جامعه اسلامی به همراه خواهد داشت.

۳. ۶. ۱. راهبردهای دشمن در جنگ تبلیغاتی

الف) بزرگنمایی نقاط ضعف

شواهد و اطلاعات حاکی از این است که تشکیلات عظیمی از سوی دشمن برای تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی و فضای تبلیغاتی ایران اسلامی و «تصویرسازی غلط» از وضعیت کشور در حال فعالیت مداوم است: «خبرهای ما، اطلاعات ما نشان می‌دهد که تشکیلاتی به وسیله دستگاه جاسوسی رژیم صهیونیست و آمریکا به وجود آمده است و از سوی قارون‌های منطقه هم دارند پشتیبانی مالی می‌شوند؛ در اطراف کشور، در بعضی از این کشورهای نزدیک به ما، اصلاً نشسته‌اند برنامه‌ریزی می‌کنند و به طور جدی دارند کار می‌کنند. بعضی‌هایشان لازم است زبان یاد بگیرند، زبان یاد می‌گیرند؛ بعضی لازم است با شرایط کشور آشنا بشوند، پول می‌دهند این کار را می‌کنند؛

برای اینکه بتوانند فضای فکری و تبلیغاتی کشور را آلوده کنند. و این مسئله، مسئله مهم و حساسی است؛ اینکه فضای تبلیغاتی کشور، فضایی باشد که مردم را، یا دچار اضطراب کند، یا دچار یأس و ناامیدی کند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۶/۱۵) در واقع دشمنان «در اطراف کمین گرفته‌اند، به مجردی که مشکل را در داخل مشاهده کرد، فوراً مثل مگسی که روی زخم می‌نشیند، می‌آید می‌نشیند روی این مشکل و بنا می‌کند از این سوءاستفاده کردن؛ القا می‌کند که بله نظام اسلامی نتوانست، نظام اسلامی ناتوان بود؛ القای ناامیدی می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۵/۲۲).

ب) مخدوش کردن نقاط قوت

یکی دیگر از راهکارهای دشمن در جنگ تبلیغاتی علیه ایران، ارائه تصویری مخدوش و منفور از نقاط قوت ملت ما است: «دشمن درصدد آن است که ما از نقاط قوت خودمان صرف‌نظر کنیم، از عناصر اقتدار ملی خودمان دست برداریم تا راحت‌تر بتواند بر کشور ما، بر ملت ما، بر سرنوشت ما و آینده ما مسلط بشود.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۳/۱۴) و در این راستا دشمن به دنبال این است که نقاط قوت نظام اسلامی و ملت ایران را به‌عنوان نقاط چالش‌آفرین معرفی کند: «نقاط قوت جمهوری اسلامی را، نقاط قوتی که برای کشور و برای ملت مایه اقتدار و مایه تقویت است نشان کرده‌اند و آن‌ها را در تبلیغات و در برخوردها به‌عنوان نقاط چالش‌آفرین معرفی می‌کنند؛ برای اینکه ملت ایران را نسبت به آن‌ها دلسرد کنند». تبلیغات گسترده و متراکم دشمن علیه توانمندی‌ها و دانش هسته‌ای، اقتدار موشکی و عدالت‌خواهی بین‌المللی جمهوری اسلامی با همین هدف صورت می‌گیرد.

ج) افزایش مشکلات اقتصادی

محور دیگر برنامه دشمن در این جنگ رسانه‌ای آن است که: «مشکلات مربوط به اقتصاد را افزایش بدهد... [مثلاً] مسئله سکه و ارز و کاهش ارزش پول ملی و بالا رفتن قیمت ارزهای بیگانه ... بخش مهمی از این به‌وسیله همین تبلیغات دارد اتفاق می‌افتد؛ یعنی همین تبلیغات است، همین رسانه‌هایند که دارند زمینه‌سازی می‌کنند، شما ناگهان می‌بینید که یک قیمت، دو برابر شد؛ (یعنی) به فاصله کمی ارزش پول ملی نصف شد، مثلاً توان و قدرت خرید پول ملی در مدّت کوتاهی نصف شد؛ این رسانه‌ها این کار را دارند انجام می‌دهند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۶/۱۵). در نگاه کلان‌تر،

دشمن به دنبال آن است که: «احساس بُن‌بست به مردم بدهد» و «ملت ایران را به این نتیجه برساند که بن‌بست است، راه‌حل وجود ندارد مگر پناه بردن به آمریکا و زانوزدن در مقابل آمریکا و تسلیم شدن در مقابل آمریکا» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۷/۱۲).

۳. ۶. ۲. بایسته‌های مقابله با جنگ تبلیغاتی دشمن

الف) شناخت صحنه جنگ

برای مواجهه با دشمن هم باید نسبت به اهداف او آگاه بود و هم دانست که برای دستیابی به این اهداف بر کدام عرصه‌ها تمرکز کرده است: «دشمن الان در حال جنگ است؛ جنگ، جنگ نظامی نیست اما جنگ هست، جنگ نرم هست، جنگ‌هایی هست که از جنگ نظامی خطرناک‌تر است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۰/۶)، «جنگ رسانه‌ای، جنگ فضا سازی عمومی، جنگ تبلیغاتی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۶/۱۵)، «الان یک جنگ تبلیغاتی و رسانه‌ای بسیار تندی علیه ما وجود دارد، درست مثل جنگ تحمیلی... الان امکانات تبلیغاتی و رسانه‌ای ما در مقابل دشمن، مثل امکانات آن روز ما است در مقابل دشمن؛ البته آن روز ما غلبه کردیم بر دشمن، امروز هم غلبه خواهیم کرد؛ بدون تردید غلبه خواهیم کرد، اما وضع این است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۷/۲۵).

ب) نقش‌آفرینی جوانان در صحنه

در مقابل دشمن «ملت ایران بایستی آرایش مناسب بگیرد، باید خودش را آماده کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۲/۱۱) و در میان ملت نقش قشرهای فعال و اثرگذار بیشتر از دیگران است. جوانان و نخبگان اولین کسانی هستند که میدان جنگ رسانه‌ای آن‌ها را به نقش‌آفرینی فرا می‌خواند: «شما جوانان باید پیش‌گام در شکستن این محاصره تبلیغاتی باشید. در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومیدی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شما است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

ج) کامل نکردن پازل دشمن

آگاهی نسبت به اهداف و برنامه‌های دشمن شرط لازم است، ولی کافی نیست. در میدان «مبارزه» باید بهترین راه را برای دستیابی به اهداف برگزید و همچنین مانع دستیابی دشمن به اهدافش شد.

و البته یک اصل اولیه را پیش از این‌ها باید در نظر داشت که نباید هیچ حرکت و اقدام ما دشمن را در دستیابی به اهدافش کمک کند: «گاهی اوقات، دشمن کار را به گونه‌ای ترتیب می‌دهد که حرف حقی، از زبان یک نفر صادر بشود! دشمن ناحق و باطل است، پس چرا می‌خواهد این حرف حق از زبان آن شخص صادر بشود؟ چون می‌خواهد پازل خودش را کامل کند. این پازل از صد یا دویست قطعه تشکیل شده؛ یک قطعه‌اش هم همین حرف حقی است که آن شخص باید بزند تا این پازل را کامل کند! اینجا این حرف حق را نباید زد. پازل دشمن را کامل نباید کرد.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۲/۳۱) این نسبت به حرف حق است چه رسد به این که در بیان ما حرف دروغ، غلط، نسنجیده و قولِ بغير علم باشد.

د) بدبین نکردن مردم

اکنون که افکار و دل‌های مردم آماج حملات رسانه‌ای دشمن است باید درست در نقطه مقابل هدف‌گذاری و طراحی دشمن حرکت کرد: «ما به این جو کمک نکنیم؛ ما در آلوده کردن فضای عمومی ذهن مردم تأثیر نگذاریم؛ یعنی ما باید در جهت عکس عمل کنیم. گاهی اوقات توجه نمی‌کنیم و این اتفاق می‌افتد؛ گاهی اوقات در بیان برخی از مشکلات مبالغه می‌کنیم، گاهی اوقات در بیان آن انتقادی که نسبت به یک دستگاهی یا به یک شخصی داریم، مبالغه می‌کنیم. این مبالغه مضر است؛ این مبالغه در آلوده کردن و هرچه بیشتر مضطرب کردن افکار عمومی به کار خواهد رفت؛ این کاری است که باید به آن توجه کرد. و ویروس بدبینی را نباید گسترش داد... کارهای خوب هست، کارهای بد هم هست؛ همه را باید انسان ببیند و بگوید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۶/۱۵) باید مراقب بود که «اعتماد مردم» به دستگاه‌های اداره کشور مورد خدشه قرار نگیرد: «ما نباید کاری کنیم که این پشتیبانی و اعتماد مردم نسبت به دستگاه‌های دولتی و دستگاه‌های اجرایی کشور - چه در بخش قضائی، چه در بخش قوه مجریه و بقیه بخش‌ها (مانند) نیروهای مسلح - سلب بشود».

بنابراین، هرگونه اقدامی در فضای رسانه‌ای و تبلیغاتی که «ناامیدی» به همراه داشته باشد غلط و در جهت خواست دشمن است. موضوعی که رسانه‌ها باید به آن توجه کافی داشته باشند؛ «دستگاه‌های تبلیغاتی هم - چه صداوسیما، چه مطبوعات، چه این وبگاه‌های فضای مجازی - بذر ناامیدی نپاشند در مردم؛ جوری حرف نزنند که یک عده‌ای را ناامید کنند از اسلام؛ نه، حالا می‌خواهند انتقاد هم بکنند، انتقاد کنند؛ بنده با انتقاد منطقی مخالف نیستم، منتها ناامید نکنند مردم

را». «سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مایوس‌سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) «دشمن می‌خواهد یأس ایجاد کند؛ یک جریانی هم متأسفانه در داخل کمک می‌کند به دشمن، شما در مقابل این جریان خائن و خبیث بایستید و ایجاد امید کنید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۳/۸).

ه) بیان واقعیات امیدزا

رهبر انقلاب یک از راهکارهای مقابله با هجوم ناامیدی از سوی دستگاه تبلیغاتی دشمن را بیان واقعیات امیدبخش بیان می‌کنند: «باید بایان واقعیات امیدبخش، مردم را در مقابل هجوم رسانه‌های بیگانه کمک کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۴/۲۹). رسانه‌های جمعی باید همواره امید را در بین مردم زنده نگه‌دارند و با به تصویر کشیدن داشته‌ها و ظرفیت‌های کشور، امید به پیروزی را به مردم انتقال دهند. آیت‌الله خامنه‌ای با ذکر نمونه‌ای از امید دادن پیامبر (ص) به مسلمین در جنگ خندق، امید در تبلیغات را امری ضروری معرفی می‌کنند: «در سخت‌ترین شرایط در جنگ خندق که داشتند خندق می‌کنند - در یک ضلع مهمی از مدینه، مسلمان‌ها خندق می‌کنند - گرسنه هم بودند، هوا هم بسیار گرم بود، خود پیغمبر هم با این‌ها مشغول بود؛ یکجا مسلمان‌ها رسیدند به یک سنگ سختی که هرچه کردند نتوانستند این سنگ را جابه‌جا کنند؛ به پیغمبر عرض کردند یا رسول‌الله اینجا یک سنگ خیلی سختی هست و نمی‌توانیم آن را حرکت بدهیم؛ حضرت خودشان تشریف آوردند آنجا، کلنگ را گرفتند، یک ضربه محکمی با کلنگ زدند و برق جست از این ضربه مهم؛ پیغمبر فرمود که من در این برق، کاخ کسری را دیدم که شما خواهید گرفت. شما ببینید! پیغمبر اکرم در چه شرایطی، در سخت‌ترین شرایط، می‌فرماید که من کاخ کسری را می‌بینم که شما می‌گیرید؛ من امپراتور روم را می‌بینم که شما [شکست می‌دهید]؛ [یعنی] امید، اعتماد به نفس. امید و اعتماد، در تبلیغ باید وجود داشته باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۰/۶).

۴. آثار مثبت‌نگری

۴.۱. خلق حماسه

یکی از آثار مثبت‌نگری از منظر رهبر انقلاب، خلق حماسه است: «اگر امید بود، حماسه خواهد بود. حماسه دستوری نیست، بخشنامه‌ای نیست؛ بخشنامه صادر می‌کنیم، مردم حماسه ایجاد کنند!

حماسه از دل می‌جوشد، حماسه با عقل هدایت می‌شود، حماسه با ایمان پشتیبانی می‌شود؛ این‌ها که دستوری نیست. اگر چنانچه دل از امید خالی شد، فکر از منطق صحیح تهی شد، حماسه به وجود نمی‌آید. ما در ذهن‌ها تردید ایجاد کنیم، در دل‌ها یأس تزریق کنیم، حماسه به وجود می‌آید؟ معلوم است که نه. حماسه‌آفرینی این است: فضای بدبینی به وجود نیاید؛ فضای سوءظن به وجود نیاید؛ فضای امید، فضای خوش‌بینی، فضای نگاه به چشم‌اندازها به وجود آید؛ چشم‌اندازهایی که قطعی است، یقینی است، حقیقی است، تلقینی نیست (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۱۱).

۲.۴. قوه محرکه پیشرفت

بنابر فرمایش‌های آیت‌الله خامنه‌ای امید به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های پیشرفت معرفی می‌گردد. ایشان حرکت کلان ملت ایران در مسیر پیشرفت را به تلاش گروهی کوهنورد تشبیه کرده و «امید» را یکی از مؤلفه‌های معنوی اساسی برای رسیدن به این قله معرفی می‌کنند: «پیشرفت کشور را تسریع کنیم. امروز چه چیزهایی می‌تواند ما را موفق کند و چه چیزهایی می‌تواند برای ما مشکلات به وجود بیاورد؟ من یک مثالی بزنم: یک گروه کوهنورد را در نظر بگیرید که می‌خواهند خودشان را برسانند به قله برجسته این کوه که دارای منافع است، دارای افتخار است. هم آن‌ها در درجه اول، پیش رفتن و کار کردن و تلاش کردن است. البته در راه ممکن است مشکلاتی پیش بیاید، خطرهایی وجود دارد. آنچه برای آن‌ها در درجه اول ضروری است، عبارت است از اینکه تلاش کنند، کار کنند، تحرک داشته باشند، عزم راسخ داشته باشند، امید خود را از دست ندهند، نسبت به رسیدن به اهداف ناامید نشوند... ممکن است در هر راهی مشکلات و خطرهایی پیش بیاید... پس سازوبرگ اصلی این حرکت عظیم و بزرگ عبارت است از همین عزم راسخ، همین امید، همین کار و تلاش پیگیر، همین برنامه‌ریزی، همین آمادگی و هشیاری. اگر این سازوبرگ اصلی وجود داشت، اگر این ارکان اصلی را دارا بود، این مجموعه‌ای که دارد حرکت می‌کند - در مثال ما، کوهنوردان؛ و در واقعیت، ملت ایران - بر تمام مشکلات فائق می‌آید و می‌تواند همه دشمنان خود را به‌زانو دریاورد. اساس، این است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۱۹)، در این منظومه فکری، امید یکی از اخلاق‌های پیش‌برنده یک ملت است: «اخلاق‌های پیش‌برنده یک ملت، امید و تحرک و جدیت است. ملتی که ناامید باشد، ملتی که از آینده خود مأیوس باشد، ملتی که خود را تحقیر کند، پیشرفت نخواهد کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۷/۹). داشتن امید و عزم راسخ در این حرکت کلان، شرط

لازم طی این مسیر و دستیابی به پیروزی و موفقیت است. امید به پیشرفت زمینه‌ساز حرکت تک‌تک افراد یک ملت و دستیابی به قله‌های افتخار می‌شود.

۳.۴. صبر

در تفکر قرآنی، یکی از نتایج امید به خداوند، صبر و پایداری در برابر مصائب گوناگون است (یوسف: ۸۷)، افراد باایمان به دلیل اینکه خدا را همواره ملازم و همراه با خود می‌دانند، بر ناملایمات زندگی صبر کرده و برای رسیدن به آینده‌ای بهتر و سرشار از موفقیت، تلاش افزون‌تری می‌نمایند. به همین دلیل قرآن، ثبات آرامش را مخصوص کسانی می‌داند که قلبی سرشار از ایمان داشته باشند (انعام: ۸۲).

حضرت خامنه‌ای صبر را به «پافشاری، پایداری، مقاومت، ایستادگی، هدف را فراموش نکردن» معنا کرده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۴/۳۰)، در جای دیگر فرموده‌اند: «صبر یعنی پایداری؛ در مقابل میل به گناه، انسان پایداری کند؛ در مقابل بی‌حالی و بی‌کاری و تنبلی به انجام وظیفه، انسان پایداری کند؛ در مقابل دشمن پایداری کند؛ در مقابل مصائب گوناگون، خودش را حفظ کند، نفسش را حفظ کند، پایداری کند» (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۸/۲).

به نظر ایشان، این دو جمله حیاتی و جاودانی قرآن «و تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ» (عصر: ۳) برای ما همیشه دستورالعمل است و امروز بیش از همیشه، تواصی به‌حق نیاز است. صبر یعنی پایداری، یعنی ایستادگی، یعنی خسته‌نشدن، یعنی خود را در بن‌بست ندیدن؛ این معنای صبر است. راه حق را بروید، دیگران را هم به راه حق بکشانید. کوشش کنید؛ بچه‌های مؤمن، مسلمان، علاقه‌مند، هیبتی و به معنای واقعی کلمه قرآنی و اسلامی سعی کنند در محیط دانشگاه، در محیط‌های گوناگون تأثیر بگذارند، محیط را به همان رنگی که خودشان به آن معتقد هستند — به راه خدا — منور کنند و ملون کنند. و این تواصی بر شما لازم است، برای ما لازم است. امروز، هم به‌حق تواصی کنید، هم به صبر. نگذارید محیط، محیط خسته‌ای بشود، محیط ازکارافتاده‌ای بشود» (خامنه‌ای، ۱۴۰۱/۶/۲۶).

۵. نتیجه گیری

یکی از کارکردهای جنگ شناختی باهدف مایوس سازی جامعه، ارائه اطلاعات غلط و وارونه جلوه دادن مطالب، در راستای تغییر نحوه تفکر و تحلیل افراد می باشد. به این منظور اعتقادات، نگرش ها، رفتار و سبک زندگی نخبگان و عموم جامعه هدف قرار گرفته و مدیریت ادراک صورت می پذیرد که ترکیبی از طراحی عملیات روانی پوشش و فریب است و در نهایت به تغییر شناخت جامعه می انجامد. یکی از راهبردهای مقابله با جنگ شناختی، تقویت مثبت نگری در افراد جامعه است. مثبت نگری همراه با توکل به خدا، افزایش کار و تلاش، انگیزه، تعهد و بازدهی فرد و جامعه را بیشتر ساخته و باعث رشد و تعالی شخصی و ملی می گردد. در منظومه فکری آیت الله خامنه ای، مثبت نگری یکی از گام های ضروری، جهت تحقق بستر بیانیه گام دوم انقلاب و زمینه سازی تمدن نوین اسلامی به شمار می رود. از این رو، در راستای افزایش روحیه امید و مثبت نگری در بین افراد، الزاماتی نظیر: تقویت ایمان و انگیزه، کار و تلاش مداوم، همکاری دوطرفه مردم و مسئولان، بهره وری بهینه از منابع مادی، پیشرفت های علمی و اقتصادی، اجرای عدالت، رفع فقر و فساد و تبعیض و ترس کاذب، شناخت برنامه دشمن در عرصه جنگ رسانه ای برای ارائه تصویر غلط از وضعیت کشور و ناامیدسازی مردم و الزامات مقابله صحیح با آن مانند: شناخت صحنه دشمن و کامل نکردن پازل آن، نقش آفرینی جوانان در صحنه ضروری است. لذا، برای دستیابی به این نقطه لازم است سندهایی مانند: سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند تحول رسانه ملی بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب بازنویسی و راهکارها و برنامه های اجرایی برای تحقق آن ارائه و ترسیم و توسط نهادهای مربوطه نظارت و عملیاتی شود.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۰/۳/۱۳)، پیام به مناسبت دومین سالگرد ارتحال امام خمینی^(ره)، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۰/۵/۳۰)، بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم خرم‌آباد، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۱/۷/۱۰)، سخنرانی به مناسبت روز ولادت امیرالمؤمنین^(ع)، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۳/۶/۲۱)، بیانات در آغاز کار دهمین گردهمایی سراسری ائمه جمعه، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۴/۶/۸)، بیانات رهبری در دیدار با هیئت دولت، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۴/۱۰/۱۷)، بیانات در دیدار با ائمه‌ساز مردم، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۵/۸/۱۷)، بیانات در دیدار مردم استان سمنان، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۶/۷/۲۴)، بیانات در دیدار مردم کرج، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۸/۷/۹)، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۹/۳/۱۴)، بیانات در یازدهمین سالگرد رحلت امام خمینی^(ره)، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۹/۵/۳)، بیانات در جمع مردم استان اردبیل، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۱/۷/۳۰)، بیانات در دیدار ائمه‌ساز مختلف مردم به مناسبت عید نیمه‌شعبان، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.

- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۱/۱۱/۱۵)، *بیانات در دیدار مدیران صداوسیما*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۳/۱۲/۲۴)، *بیانات در دیدار جمعی از اعضای انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۴/۱۲/۸)، *بیانات در دیدار استانداران سراسر کشور*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۵/۶/۲۵)، *بیانات در دیدار نخبگان جوان*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۶/۲/۳۱)، *بیانات در دیدار اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه‌ها*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۶/۶/۳۱)، *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۸/۱/۱)، *سخنرانی در اجتماع زائران مشهد مقدس*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۸/۶/۸)، *بیانات رهبری در دیدار با هیئت دولت*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۹/۶/۸)، *بیانات رهبری در دیدار با هیئت دولت*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۹/۶/۲۵)، *بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۱/۳/۲۹)، *بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۱/۷/۱۹)، *بیانات در اجتماع مردم بجنورد*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۱/۷/۲۳)، *بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۲/۲/۱۱)، *بیانات مقام معظم رهبری در دیدار گروهی از مداحان و بانوان*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.

- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۲/۴/۳۰)، *بیانات در دیدار مسئولان نظام*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۲/۶/۶)، *بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در اولین دیدار هیئت دولت یازدهم*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۳/۲/۲۳)، *بیانات در دیدار مردم استان ایلام*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۳/۴/۸)، *بیانات در محفل انس با قرآن*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۳/۱/۲۰)، *بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار رئیس، مدیران، متخصصان و کارشناسان سازمان انرژی اتمی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۴/۱/۱)، *بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی به مناسبت حلول سال ۱۳۹۴ هجری شمسی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۶/۳/۶)، *بیانات در محفل انس با قرآن کریم*، برگرفته از: پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای <https://farsi.khamenei.ir/speech-topic>.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۶/۱۰/۶)، *بیانات در دیدار اعضای شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۷/۱۲)، *بیانات در همایش ده‌ها هزار نفری «خدمت بسیجیان» در ورزشگاه آزادی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۷/۲۵)، *بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۲/۱۰)، *بیانات در دیدار کارگران*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۳/۱۴)، *بیانات در مراسم بیست و نهمین سالگرد رحلت امام خمینی «ره»*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۵/۲۲)، *بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.

- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۶/۱۵) *بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)، *بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به مردم ایران*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۲/۱۱)، *بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۳/۱)، *بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۳/۸)، *بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۴/۲۹)، *دیدار ائمه جمعه سراسر کشور با رهبر انقلاب*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۷/۱۷)، *بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۷/۱۷)، *بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۸/۱/۲۱)، *سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت حضرت امام زمان (عج)*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۴۰۰/۸/۲)، *بیانات در دیدار میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی و جمعی از مسئولان نظام*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۴۰۱/۶/۲۶)، *بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی*، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- دهقان، رحیم، ۱۳۹۸، «*اخلاق امید؛ الزامات و پیامدهای امید صادقانه با نظر به بیانیه گام دوم*»، اولین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب؛ الگوی نظام انقلابی تمدن ساز، ص ۱۳۹-۱۵۱.
- آوریل، لیمن؛ مکماه‌ن گلا‌دیانا، (۱۹۵۲) *روان‌شناسی مثبت*، ترجمه فریبا مقدم، تهران: آوند دانش، چاپ دوم.
- اکبری، مرتضی؛ رضایی، فریدون، (۱۳۹۴) «*واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری*»، فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، شماره ۵.
- جوانی، محمد، (۱۴۰۱) *علوم شناختی در جنگ شناختی*، تهران، نو اندیشان، چاپ چهاردهم.

- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ق) *المفردات فی غریب القرآن*، تحقیق: صفوان عدنان داودی، بیروت: دارالعلم الدار الشامیة، چاپ اول.
- سرو، محمدسهیل؛ هزارجریبی، جعفر؛ عالمی، شهاب‌الدین، (۱۴۰۰) «واکاوی تحلیلی معنای امید در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای؛ با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، فصلنامه علمی پژوهشی‌های انقلاب اسلامی، دوره ۱۰، شماره ۴.
- عباس‌زاده، روح‌الله (۱۴۰۱) «مؤلفه‌های هنجاری رسانه تمدن‌ساز بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب»، اسلام و مطالعات اجتماعی، شماره ۳۶.
- طارمی و زرگر و نوذری و حاجی مینه (۱۴۰۰) «جایگاه بیانیه گام دوم در آینده‌نگری جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی‌های انقلاب اسلامی، دوره ۱۰، ش ۴، ص ۱۳۷-۱۵۷.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴) *تفسیر المیزان*، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم.
- طبرسی، احمد بن علی (۱۳۸۱) *الاحتجاج*، ترجمه بهراد جعفری، تهران: دارالکتب‌الاسلامیه، چاپ ششم.
- قدم‌پور، عزت‌الله؛ خلیلی گشنیگانی، زهرا؛ عالی‌پور، کبری (۱۳۹۹) «تأثیر آموزش تفکر مبتنی بر مثبت‌نگری بر عمل به باورهای دینی و خودکنترلی»، روان‌شناسی و دین، ش ۱، ص ۵۷-۶۹.
- کاویانی، محمد؛ پناهی، علی احمد (۱۳۹۳) *مفاهیم روان‌شناختی در قرآن*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول.
- کویلیام، سوزان (۱۳۸۶) *مثبت‌اندیشی و مثبت‌گرایی*، ترجمه فریده براتی سده و افسانه صادقی، تهران: انتشارات رشد.
- محمدی نجم، سیدحسین (۱۳۹۷) *جنگ شناختی بعد پنجم جنگ*، تهران، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، چاپ دوم
- هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۷۳) *تفسیر راهنما*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- یوسفی، رسول (۱۳۹۸) «تبیین جایگاه امیدآفرینی اجتماعی در راستای تحقق گام دوم انقلاب»، اولین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب؛ الگوی نظام انقلابی تمدن ساز، ص ۷۹-۹۵.

